

УДК 261.7 (477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2023.22.10>

Є. А. Харьковщенко, д-р філос. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-8241-1625

e-mail: sacerdos@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Р. В. Орловський, асп.

ORCID ID: 0000-0002-6924-3866

e-mail: orv1979@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПЕРШІ КРОКИ ПРОПОВІДНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ ЧАРЛЬЗА ТЕЙЗА РАССЕЛА

Окреслено контекст проведення першої проповідницької компанії Чарльза Тейза Рассела, засновника Товариства Вартової Башти, та релігійного руху Міжнародні Дослідники Біблії, який сьогодні є релігійною організацією Свідків Єгови. З'ясовано, що в першій половині 1870-х років Чарльз Рассел та група його однодумців через дослідження Біблії дійшли певних висновків, що стали основою їхньої доктринальної системи. Визначено, що в той самий період незалежний адвентистський служитель Нельсон Барбур зі своїми послідовниками переосмислили ідею другого приходу Христа після пережитого ними розчарування у 1874 р. Вони знайшли теологічне підґрунтя новому погляду, згідно з яким повернення Христа насправді тоді відбулося, однак невидимим чином.

Установлено, що саме спільність переконання у невидимому способі повернення Христа стала приводом до знайомства Чарльза Рассела та Нельсона Барбура в 1876 р. Це знайомство зробило Чарльза Рассела відкритим до розуміння важливості дослідження пророчих періодів книги Даниїла. Виявлено, що основою тлумачення пророчої схеми, з якою він ознайомився та прийняв, була відредагована схема, яку сповідували учасники руху Вільяма Міллера 1830-х – 1844 років.

Виявлено, що нові переконання, усвідомлення того, що настав час виконання подій перед настанням Тисячолітнього царства, підштовхнуло Чарльза Рассела до активних дій у проповіді, на звершення якої він витрачає свій час і кошти. За результатами релігійної діяльності Чарльза Рассела та його співпрацівників значна кількість штатів США була охоплена проповіддю. Оскільки тодішні релігійні лідери не погодилися з ідеєю невидимого повернення Христа в 1874 р., проповідницька діяльність Чарльза Рассела наштовхувалася на значний опір. Водночас дехто відзначає його позитивні персональні якості: впевненість та сміливість у публічних проповідях.

Ключові слова: Чарльз Тейз Рассел, Свідки Єгови, адвентисти, пророчі періоди, Нельсон Барбур.

Актуальність теми дослідження. Чарльз Тейз Рассел (1852–1916) є засновником Товариства Вартової Башти та руху Міжнародних Дослідників Біблії, який згодом отримав назву Свідки Єгови. В історії цієї релігійної організації простежується намагання дослідити пророчий час, а також є схильність до напруженого очікування есхатологічних подій. Зокрема, у своїй історії Свідки Єгови передбачали дати виконання різних подій. Найбільш відомими з них є – 1914, 1925 та 1975 рр. [8, с. 631–637]. Варто зазначити, що прагнення до дослідження пророчих дат існувало ще з раннього періоду діяльності Чарльза Рассела. Цей інтерес у нього виник завдяки знайомству з адвентистськими служителями Нельсоном Барбуром та Джоном Патеном. Також спілкування з ними стало поштовхом до першої проповідницької кампанії, у якій Чарльз Рассел брав участь у 1877–1878 рр. Подія сталася ще до початку видання журналу "Вартова Башта" (липень 1879 р.), який наразі відомий на весь світ. На сьогодні існує низка праць, присвячених біографії, діяльності та описанню доктринальних поглядів цього релігійного діяча, оприлюднених Є. П. Орловським [11; 14; 15]. Саме тому ставимо за мету висвітлити, як у Чарльза Рассела з'явилась зацікавленість у дослідженні біблійних пророцтв через знайомство з цими адвентистами, а також – як цей інтерес спонукав його до активної проповідницької діяльності. Зокрема, простежити окремі аспекти його першої проповідницької кампанії та розкрити деталі його знайомства з Нельсоном Барбуром. Проведене дослідження допоможе нам глибше розкрити особистість Чарльза Рассела, характерні риси якого відобразилися у віровченні та діяльності релігійної організації Свідків Єгови.

Ступінь опрацювання теми. Вивченням раннього періоду діяльності Чарльза Рассела займалася низка дослідників. Згідно з розставленими акцентами їхні

праці можна поділити на дві групи. Одні науковці звертають більше уваги на знайомство Чарльза Рассела з Нельсоном Барбуром, їхню співпрацю у "Віснику Ранку" та у проповідницькій кампанії. Серед них Б. Шульц [29], Ч. Редекер [19], Дж. Зігмунд [34], Ф. Зідек [33], Е. Грас [7]. Окрема група дослідників робить акцент на тлумаченні Нельсоном Барбуром пророчих періодів книги Даниїла, які перейняв Чарльз Рассел, та походженні цих ідей від міллеритського руху 1830–1844 рр. До цієї групи належать: М. Пентон [18], О. Джонсон [10], А. Райрі [28, с. 216]. Також певні деталі щодо першої проповідницької кампанії Чарльза Рассела та його знайомство та співпраця з Нельсоном Барбуром представлені в публікаціях Свідків Єгови [8; 16], що є важливим ключем для формування висновків цього дослідження.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у тому, що вперше у вітчизняній релігієзнавчій площині представлено контекст персонального розвитку, аналіз ідей та мотивів, які спонукали засновника руху Міжнародних Дослідників Біблії розпочати активну релігійну діяльність. У роботі висвітлено перші кроки та події, які вмотивували Чарльза Рассела звернути увагу на дослідження апокаліптичних біблійних пророцтв і публічно пропагувати свої погляди для різних верств суспільства. Як наслідок, на сьогодні він є ідейним натхненником однієї із найвідоміших релігійних організацій в Україні – Свідків Єгови. А цей релігійний осередок у релігієзнавчому просторі України досі є темною плямою для дослідників.

Виклад основного матеріалу. Чарльз Рассел заснував групу з дослідження Біблії у 1870 р. Впродовж наступних років ця група однодумців регулярно (щотижня) збиралася для обговорення різноманітних біблійних питань. У результаті досліджень вони дійшли до висновку про те, що існує Божий план щодо відновлення людства до первозданного стану через жертву

© Харьковщенко Є. А., Орловський Р. В., 2023

Ісуса Христа. Також члени групи Чарльза Рассела усвідомили, що смерть – це стан небуття, а нерозкаяних грішників не очікують безконечні муки у пекельному вогні. Вони вірили, що живуть у період останніх днів, і незабаром події, які супроводжують початок Тисячолітнього царства повинні бути виконані, однак при цьому не зосереджувалися на конкретних датах. Також ці Дослідники Біблії декларували різницю між фізичною та духовною природою.

Як наслідок, ця група прийняла ідею, що Христос воскрес не у фізичному тілі, яке було розіп'яте на хресті, а в духовному тілі, невидимому для людського ока. Також група очікувала, що повернення Христа буде невидимим. Варто зауважити, що згідно з їхніми переконаннями існує невелика група вибраних осіб, які після воскресіння отримають духовні тіла і житимуть з Христом у небесних сферах, тоді як більшість людства матиме надію жити вічно на землі. Пройшовши випробування у кінці Тисячолітнього царства, більшість мешканців землі отримають фізичну, духовну та розумову досконалість того рівня, що мали прабатьки – Адам та Єва. До 1876 р. ці релігійні погляди стали фундаментом релігійної системи Чарльза Рассела та його однодумців. Ба більше – у жовтні 1876 р. Чарльза Рассела було обрано пастором цієї групи в Аллегейні та Пітсбурзі, штат Пенсильванія, що складалася приблизно з 30 осіб [19, с. 15; 16].

Однак саме 1876 р. став для Чарльза Рассела новим відкриттям, який спонукав його до рішучих дій щодо поширення своїх релігійних переконань. Поштовхом до його активних дій було усвідомлення важливості розуміння апокаліптичних видінь книги Даниїла. Варто зазначити, що й до 1876 р. він був знайомий з цими апокаліптичними відкриттями завдяки дружнім стосункам зі служителем Церкви Адвентистів-християн (не плутати із сучасною Церквою Адвентистів сьомого дня) – Джонасом Венделлом. Однак тоді Рассел не звертав на них уваги через свою розбіжність з низкою поглядів цього служителя. Річ у тому, що Джонас Венделл проповідував, що другий прихід Христа видимим чином відбудеться у 1873 р. Також ця подія супроводжуватиметься спаленням землі, знищенням нечестивих людей та спасінням невеликої групи осіб, хто готувався зустріти прихід Христа. Рассел із такими ідеями погодитися не міг і підкреслював: "ми були дуже засмучені помилкою других адвентистів, які чекали на Христа в тілі і вчили, що світ і все, що в ньому є, окрім других адвентистів, будуть спалені в 1873 або 1874 році" [24, с. 4].

Відповідно до пояснень Чарльза Рассела в американському суспільстві адвентисти стали відомі завдяки розрахункам пророчих періодів та призначенням численних дат другого приходу Христа, включаючи розчарування щодо нереалізації своїх очікувань. Чарльз Рассел зазначає, що такі дії навели ганьбу соціуму не тільки на самих адвентистів, а також й на усіх інших: "хто прагнув і проголошував Його прийдешнє Царство" [24, с. 4]. Рассел заявив, що до 1876 р. він та його група "вперто ігнорували час" і "дивилися з жалістю" на позицію адвентистських служителів, які проголошували спалення світу у 1873 році. Таким чином, Чарльз Рассел у своїх дослідженнях поки не зосереджувався на часових пророцтвах Біблії, а ідеї, що пропонували адвентисти, вважав "недостойними, щоб їх брати до розгляду" [27].

Переломний момент у своєму ставленні до інтерпретації пророчих періодів апокаліптичних книг Біблії Чарльз Рассел описує досить детально. У січні 1876 р. до його рук потрапив примірник газети "Вісник Ранку",

редактором якого був Нельсон Барбур із міста Рочестер, штат Нью Йорк. Це був незалежний адвентистський проповідник, який керував групою однодумців, що мала тісні зв'язки з Церквою Адвентистів-християн [24, с. 4]. Відкривши цю газету, Чарльз Рассел "відразу ж ототожнив її з адвентизмом за картинкою на обкладинці". Усвідомивши конфесійну належність газети, він іронічно підмітив, що очікував дізнатися, яку нову дату спалення світу цього разу вибрали адвентисти. Однак Чарльз Рассел зі здивуванням побачив іншу картину. Він помітив, що редактор відкриває ідеї, до яких дійшов він зі своїми однодумцями в Аллегейні. У газеті було зазначено, що метою повернення Христа має бути не знищення землі та більшої частини людства, а прихід часів благословення для всього людства. Також у статтях зазначалося, що спосіб другого приходу Христа буде невидимий, що він буде непомітний, як прихід "злодія", оскільки Христос після воскресіння став духовною істотою. Також було зроблено наголос про вознесіння Церкви на небеса в кінці цього віку. Однак ця подія буде непомітною для навколишнього світу. Також Нельсон Барбур підкреслював, що Господь вже "невидимо і незримо присутній у світі" з осені 1874 р. [24, с. 4].

На основі прочитаного у Чарльза Рассела виникла думка: "чи може бути так, що пророцтва часу, які я так довго зневажав через їх неправильне використання адвентистами, справді призначалися для нас – щоб вказати, коли Господь буде незримо присутній, щоб встановити своє Царство?" У своїх міркуваннях Рассел дійшов висновку, що Бог обіцяв відкривати вірним свою волю. Хоча повернення Христа відбудеться без видимих ознак, однак це стосується саме мешканців світу, а не вірян, які духовно пильнують [24, с. 4].

Далі Чарльз Рассел розповідає, що він знову звернув увагу на аргументи, "використані адвентистами для доказу того, що 1873 рік стане свідком спалення світу", які він раніше відкидав. Зокрема, той аргумент, що шість тисяч років історії людства, починаючи від створення Адама, закінчуються початком 1873 року. Також Чарльз Рассел згадав інші аргументи, взяті зі Святого Письма, які, на його думку, могли бути насправді правильними. Згодом він поставив запитання: "Чи може бути так, що вони (адвентисти), повз яких ми пройшли, які не варті уваги, справді містили важливу істину, яку вони (адвентисти) неправильно використовували?" [24, с. 4].

Чарльз Рассел дуже зацікавився поглядами Нельсона Барбура на цю тему і написав йому листа з бажанням отримати більш детальне обґрунтування щодо невидимої присутності Христа з осені 1874 року. Відповідь Нельсона Барбура показала, що він та його однодумці були насправді адвентистами, членами Церкви Адвентистів-християн, які, згідно з власною хронологією, очікували другого приходу Христа у 1873 р., а потім відкоригували цю дату на 1874 р., дотримуючись тих самих часових аргументів.

Обґрунтування пророчої хронології було вказано в наступних джерелах. У 1870 р. служитель Церкви Адвентистів-християн Джонас Венделл опублікував трактат "Теперішня правда, або Пожива у належний час" [31] з вирахуванням дати другого приходу Христа на 1873 р. Ті самі аргументи були висвітлені у книзі Нельсона Барбура 1871 р. "Докази приходу Господа в 1873 році, або Північний крик" [1]. Ця аргументація засновувалась на дещо відредагованій пророчій схемі, яку сповідували учасники міллеритського руху в період 1830-х – 1844 років (рис. 1).

1. Розрахунки пророчих періодів Вільяма Міллера

	538 рік н.е.	1260 років	1798	
508 рік н.е.	30	1290 років		45
	1335 років			1843/1844

2. Розрахунки пророчих періодів Джонаса Венделла та Нельсона Барбура

	1260 років	1798	
538 рік н.е.	1290 років		1828
	1335 років		1873/1874

Рис. 1. Порівняння пророчої схеми Джонаса Венделла (знизу) та схеми Вільяма Міллера (зверху) [31, с. 13]

Також у своєму листі Нельсон Барбур описав, яким чином він та його однодумці дійшли до нового розуміння способу та мети другого приходу Христа. Коли восени 1874 р очікуване ними видиме повернення Христа на хмарах та спалення землі не відбулося, члени цієї спільноти були певний час пригломшені та розгублені. Перевіряючи власні вираховання пророчих періодів, вони дійшли висновку, що в їхніх розрахунках не було жодної неточності. Тоді вони почали міркувати, що, можливо, неправильними були саме їхні очікування, а не вирахована дата. Таким чином один із читачів "Вісника Ранку" помітив, що у виданні дослівного перекладу Нового Завіту "Emphatic Diaglott", а саме в тексті Матвія 24:37–39, грецьке слово "*parousia*", яке у традиційних перекладах Біблії подається як "прихід", використано слово "присутність". Після роздумів над нововідкритим значенням слова "*parousia*" Нельсон Барбур та його однодумці дійшли висновку, що їхня пророча хронологія була безпомилковою, а лише змінилося розуміння способу другого приходу Христа. Вони усвідомили, що, можливо, Христос не мав приходити другий раз видимо, тілесно. Також – що "кінець віку" не означає спалення світу, а – період "жнив" (Матвія 13:39). У цей період закінчується теперішня епоха історії людства, і починається нова, у якій "благословляться всі племена землі". Якраз цю інтерпретацію Чарльз Рассел називає "ключем до розгадки" тієї проблеми, яка стояла перед групою Нельсона Барбура [24, с. 4].

Таким чином, ця адвентистська спільнота стала вважати, що другий прихід Христа – це "невидима присутність" [22, с. 3; 27], яка почалася восени 1874 р. Також – "час жнив", який почався з "жовтня 1874 року", триватиме "сорок два місяці" і закінчиться "навесні 1878 року" [3]. Темний період існування людства тривалістю шість тисяч років вже завершився 1873 р. і в 1874 р. почалась сьома тисяча років, а саме – Тисячолітнє царство, "День Господа" [5]. Також і його однодумець Джон Патон зазначав, що в цей час у 1878 р. "Христос та його ангели мають пожинати землю", очікувалося, що "маленька черідка" вірних повинна бути піднесена на небеса [17].

Згодом, улітку 1876 р., Чарльз Рассел зустрівся з Нельсоном Барбуром та між ними відбувся плідний діалог. Перший поділився своїм поглядом на "повноту реституції (відновлення), що ґрунтується на достатності викупу", який заплатив Христос за все людство. Тобто йшлося про мету Тисячолітнього царства, коли людство матиме можливість досягти відновлення стану, який втратили перші люди. А Нельсон Барбур, у свою чергу, поділився з Чарльзом Расселом поясненням вирахову-

вання біблійних пророчих періодів та про визначення пророчих дат [25, с. 100]. У результаті Чарльз Рассел був переконаний у правильності хронології та пророчих періодів [27]. Як Рассел заявив: "докази переконали мене". Таким чином він прийняв "1874 рік як дату, коли почалася присутність Господа і збір врожаю" [24, с. 4]. Чарльз Рассел перейняв ще й інтерпретацію Нельсона Барбура інших пророчих дат та періодів, представлених у нижній схемі на рис. 1.

Також звернемо увагу на ще одну дату, яку також запозичив Чарльз Рассел і яка є важливою для сьогоденних Свідків Єгови – це 1914 рік. Ще в номері "Вісника Ранку" за вересень 1875 р. Нельсон Барбур написав, що "часи поган", тобто "сім пророчих часів, що є 2520 років, або двічі по 1260 років, які розпочалися, коли Бог віддав усе до рук Навуходоносора у 606 році до Р. Х., не закінчатся до 1914 року" [2, с. 52]. А вже наступного року, в жовтні 1876 р., у статті Чарльза Рассела "Часи язичників. Коли вони закінчатся?", опублікованій у журналі "Дослідник Біблії", редактором якого був Джордж Сторрс, було висвітлене те саме питання [23].

Тут варто зазначити, що в публікаціях Свідків Єгови замовчується той факт, що Чарльз Рассел запозичив основу інтерпретації пророчих періодів від руху Міллера. Водночас звернемо увагу на слова засновника іншої релігійної течії, Пола Джонсона, помічника Чарльза Рассела, якому засновник Товариства Вартової Башти особисто доручав вирішувати різні організаційні питання руху Міжнародних Дослідників Біблії. Джонсон після смерті Чарльза Рассела започаткував напрям Місіонерський рух "Дім мирян" (Laymen's Home Missionary Movement). Пол Джонсон стверджує, що Рассел отримав пояснення пророчих періодів книги Даниїла саме від праць Вільяма Міллера, а Нельсон Барбур був тільки передавачем поглядів Міллера. Пояснюючи видіння з Даниїла 8 розділу, Пол Джонсон пише: "Брат Рассел чув, як Вільям Міллер у своїх працях пояснює деякі речі, згадані в цьому видінні... оскільки думки, які висловив йому брат Барбур, були такими самими, як він отримав від брата Міллера" [9, с. 464–465]. Також він наголошує, що "брат Барбур дав йому (Чарльзу Расселу) те, що він отримав від інших, особливо від брата Вільяма Міллера та пізніших адвентистів" [9, с. 462]. Та саму думку продовжують сучасні послідовники групи Джонсона, наголошуючи, що "Пастор Рассел був не першим, хто застосував часи поган як період 2520 років". І далі, вони зазначають, що "Вільям Міллер та його колеги точно інтерпретували тривалість часу", однак починали відраховувати цей період іншої дати [20, с. 51].

У результаті спілкування та усвідомлення спільності поглядів група Чарльза Рассела з Аллегейні прийняла рішення об'єднатися з більшою за чисельністю групою Нельсона Барбура з Рочестера. Також Чарльз Рассел став заступником редактора в газеті "Вісник Ранку" [16, с. 7–8]. Таким чином він отримав нове переконання, що Христос вже невидимо присутній з осені 1874 року та що впродовж 3,5 років до квітня 1878 р. відбувається короткий період "жнив", "збору врожаю". Варто зауважити, що на той момент вік Чарльза Рассела був 24 роки, у той час Нельсон Барбур значно старший – 52-річного віку. Цей обмін думками зародив у молодого Чарльза Рассела велике прагнення та ревність до дії. Згідно з його словами, це "дало мені такий імпульс до поширення істини, якого в мене ніколи не було". У результаті відразу вирішив звершувати "активну кампанію а істину" [24, с. 4], щоб через цю проповідь відбувся "збір врожаю", щоб усі, хто прийме цю вістку, були готовими для вознесення на небеса, яке очікувалось навесні 1878 р.

Улітку 1876 р. Чарльз Рассел вирішив поступово зменшувати свою зайнятість у сімейному галантерейному бізнесі, щоб вивільнити час для поширення своїх переконань. Крім того, він був готовий для цієї проповідницької кампанії виділяти чималу кількість власних коштів. Чарльз Рассел дав кошти, щоб відновити видання газети "Вісник ранку", також витрачав кошти на подорожі для проповіді в різних штатах. Допоміжним засобом для проповіді стали написана ним брошура "Мета та спосіб повернення нашого Господа" (1877 рік) та книга Нельсона Барбура "Три світи" (1877 рік), які містили виклад матеріалу, який вони проповідували [24, с. 4].

Нельсон Барбур, Чарльз Рассел та Джон Патон у 1877–1878 рр. подорожували і проповідували в чималій кількості Штатів, а саме: "Новій Англії, Нью-Йорку, Пенсильванії, Огайо, Індіані, Мічигані, Західній Вірджинії та Кентуккі" [21, с. 213]. Темі, які проголошували, були такими: біблійна хронологія, пророчі періоди, ознаки часу. Усе це вказувало на наближення кардинальних подій, які свідчили про близьке настання Тисячолітнього царства. Станом на 1878 р. вони очікували, що впродовж наступних 37 років – до 1914 р. – настануть такі події:

- 1) проголошення теперішньої істини серед членів різних церков;
- 2) вознесення та прославлення тих, хто прийняли цю вістку, як вибраної нареченої Христа;
- 3) повернення євреїв до Палестини в той час, як уряди та престоли поганських держав зазнаватимуть падіння;
- 4) битва Великого дня – Армагеддон.
- 5) видиме для мешканців землі об'явлення Тисячолітнього царства [12].

У числах газети "Вісник ранку" містилось оголошення, що Чарльз Рассел, Нельсон Барбур та інші служители можуть провести серію біблійних лекцій. Проповідники готові відгукнутися на запрошення проводити зустрічі у будь-якому форматі: На природі, у наметі, у залі чи церковному приміщенні [12]. Одним із прикладів плідної діяльності у проповідницькій кампанії їхнє постання у штаті Нова Англія прийняв Артур Адамс, молодий пастор церкви методистів, у якій Рассел проводив серію лекцій. Згодом Артур Адамс готувався стати співпрацівником у цій проповідницькій кампанії [24, с. 4].

Також у 1877 р. Чарльз Рассел зібрав служителів усіх конфесій Аллегейні та Пітсбурга і навів їм аргументи з Біблії, що Христос вже невидимо присутній з 1874 р. Також він закликав цих служителів ґрунтовно

дослідити це питання та приєднатись до проповіді цієї вістки. Однак у результаті Чарльз Рассел не знайшов підтримки в цієї групи, а його вістку ніхто зі служителів не прийняв [32, с. 55].

Особливим чином вони звертали увагу на зібрання адвентистів, а саме громади церкви Адвентистів-християн. У номері "Вісника Ранку" за серпень 1878 р. Нельсон Барбур зазначав, що він з одностороннім відвідав два табірні зібрання адвентистів-християн у Спрингфілд, а згодом в Алтон-Бей, з метою поширення в тому середовищі своїх поглядів. Примітно, що він назвав цю спільноту: "Адвентисти (Advent people) є нашими родичами по плоті" [13]. Цим він показав свою ідейну спорідненість із цією деномінацією. Згодом Нельсон Барбур повідомив, що деякі учасники табірної зібрання позитивно відгукувалися на їхню вістку та погоджувалися отримати відповідні друковані матеріали. Звичайно, там була присутня й чимала опозиція їхнім поглядам [4].

Служителі Церкви Адвентистів-християн побачили в таких діях загрозу для своєї спільноти. Тому помістили коментар щодо дій Нельсона Барбура, Чарльза Рассела в деномінаційній газеті: "Н. Х. Барбур, який називає себе Доктором Барбур, зі своїми побратимами Дж. Х. Патоном і Ч. Т. Расселом подорожує країною, відвідуючи скрізь, де тільки можна знайти адвентистів, і проповідуючи, що Ісус прийшов таємно і незабаром відкриється". Також їхні погляди там названі "сміттями", "дурницями". Унаслідок робиться такий заклик до громад деномінації: "Не давайте їм місця, не наближуйтеся до них і не схвалюйте їх" [6].

Також звернемо увагу на відгуки щодо діяльності Чарльза Рассела під час цієї проповідницької кампанії осіб, які були з ним знайомі. Його рідна сестра Маргарет зазначає, що в 1877 р. після низки проведених Чарльзом Расселом лекцій відомий місцевий лікар зазначив: "Я не буду сильно здивований, якщо він виявиться молодим Давидом, який ще вб'є своїм камінчиком істини великого церковного Голіафа" [26, с. 12]. Також Джордж Сторрс, редактор періодичного видання "Дослідник Біблії", куди Чарльз Рассел написав згадану вище статтю, зазначив у номері за березень 1878 р.: "одн із моїх дуже близьких друзів, щирий любитель істини" [30]. Далі він підкреслює "Я не маю жодного сумніву в його суворій чесності, і тільки повна переконаність у тому, що це правда, яку він проголошує, веде його до роботи, якою він зайнятий. Його жертва часу та грошей показує його віру" [30]. Редактор не визнає його погляду, що повернення Христа вже відбулося невидимим чином, однак, оскільки Чарльз Рассел очікує навесні 1878 р. вознесення праведних, то Джордж Сторрс каже: "оскільки час його демонстрації настане в найближчі кілька тижнів, я не вступатиму в полеміку з цього приводу" [30].

Висновки. У загальних висновках констатуємо ключові ідеї проведеного дослідження. Почнемо із твердження про те, що в першій половині 1870 р. Чарльз Рассел та група його одностороннім унаслідок дослідження Біблії дійшли певних теологічних висновків. Зокрема, у них було негативне ставлення до процесу вираховування біблійних пророчих періодів. Воно базувалося на численних призначеннях дат повернення Христа адвентистами та подальших розчаруваннях. Однак одна група адвентистів після пережитого розчарування в очікуванні видимого повернення Христа у 1873–1874 рр. дійшла інших висновків. Цією групою керував незалежний адвентистський служитель Нельсон Барбур, який мав тісні зв'язки з Церквою Адвентистів-

християн (не плутати із сучасною Церквою Адвентистів сьомого дня). Ця група адвентистів усвідомила, що помилка в їхньому очікуванні була не в даті, а в способі, яким Христос мав повернутися. Тому вони прийняли погляд, що Христос насправді повернувся у 1874 р., однак невидимим чином, і знайшли цій ідеї теологічне обґрунтування. Переосмислена ними ідея невидимого другого приходу Христа стала причиною для знайомства Чарльза Рассела та Нельсона Барбура в 1876 р. Основою інтерпретації пророчих періодів, які він перейняв від Нельсона Барбура, були праці Вільяма Міллера. Тодішня готовність і відкритість Чарльза Рассела досліджувати нові істини та усвідомлення того, що настав час виконання подій перед настанням Тисячолітнього царства, підштовхнула його до активних дій у проповіді. Це також спонукало його до поступового відходу від справ сімейного бізнесу та на зосередженні свого часу та коштів на цю кампанію. За результатами релігійної активності Чарльза Рассела та його прихильників значна кількість штатів було охоплена проповіддю. Якщо говорити про позитивні якості особистості Чарльза Рассела, то вони випливають із його рішучості. Наприклад, запросити всіх служителів деномінації Пітсбурга для того, щоб розповісти їм про свої переконання. Щодо негативних відгуків, то він отримав їх достатньо від служителів Церкви Адвентистів-християн за перекручування ідеї про другий прихід Христа в межах свого тлумачення. Завершуючи оповідь про першу євангельську кампанію Чарльза Рассела, можемо підкреслити, що вона була проведена в напружених умовах з низкою "нових" ідей про другий прихід Христа.

Список використаних джерел

- Barbour N. Evidences for the Coming of the Lord in 1873: or the Midnight Cry. Rochester, N.Y., 1871.
- Barbour N. Our Faith. *Herald of the Morning*. 1875. Vol. 3, № 4. P. 51–55.
- Barbour N. H. Our First Page: The Course of Time. *Herald of the Morning*. 1875. Vol. 3, № 1. P. 15–16.
- Barbour N. H. The Campmeetings. *Herald of the Morning*. 1878. Vol. 7, № 4. P. 50.
- Barbour N. H. Where are we? *Herald of the Morning*. 1875, 3(1), 2–4.
- Church news. *Advent Christian Times*. 1900. P. 89–90.
- Gruss E. C. *Apostles of Denial*. Newhall, California, 1970.
- Jehovah's Witnesses: proclaimers of God's kingdom. Watchtower Bible and Tract Society of New York, 1993.
- Johnson P. S. L. Epiphany studies in the scriptures : T. 9. The parousia messenger. Philadelphia, 1938.
- Jonsson C. O. *The Gentile Times Reconsidered*. 4th ed. Atlanta, 2004.
- Куриляк В. В., Орловський Р. В. Дитинство та юність Чарльза Тейза Рассела – засновника Товариства Вартової Башти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Історичні науки*. 2022. Вип. 3, № 4. С. 196–203. <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.31>.
- Russell C. T. The Prospect. *Herald of the Morning*. 1878. Vol. 7, № 1. P. 2.
- Three Worlds. *Herald of the Morning*. 1878. Vol. 7, № 2. P. 18.
- Орловський Р. Фото-драма сотворення Чарльза Тейза Рассела як великий кінематографічний твір Товариства Вартової Башти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 58. Т. 2. С. 14–19. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-2>.
- Орловський Р., Филипчук С. Хронологічний огляд опублікованих праць Чарльза Тейза Рассела. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 5. Т. 2. С. 40–49. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-6>.
- The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom: Part 1 – Early Voices (1870–1878). *Herald of the Morning*. 1955. Vol. 76, № 1. P. 4–8.
- Paton J. H. Sermon. *Herald of the Morning*. 1875. Vol. № 2. P. 25–27.
- Penton M. J. *Apocalypse Delayed: The Story of Jehovah's Witnesses*. 3rd ed. 2015. Toronto.
- Redeker C. F., Pastor C. T. Russell: Messenger of Millennial Hope, Distinguished Founder of the Bible Students and His Legacy. Temple City, CA, 2006.
- Remembering 100 years of serving Jehovah. *Present Truth and Herald of Christ's Epiphany*. 2014. № 748. P. 50–57.
- Russell C. T. All the Way My Savior Leads Me. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1906. Vol. 27, № 14. P. 213–224.
- Russell C. T. Cast not away therefore your confidence. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1881. Vol. 2, № 8. P. 3–5.
- Russell C. T. Gentle Times: When do They End? *The Bible Examiner*. 1876. Vol. 21, № 1. P. 27–28.
- Russell C. T. Harvest Gathering and Siftings. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1890. Vol. 1, № 6. P. 3–7.
- Russell C. T. Harvest Siftings. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence (Extra Edition)*. 1894. Vol. 15, № 8. P. 89–119.
- Russell C. T. Pastor Russell's Convention Discourses – 1906–1916. Chicago, 1979.
- Russell C. T. Supplement to Zion's Watch Tower. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1879. Vol. 1, № 1. P. 1–2.
- Ryrie A. Protestants: The Faith That Made the Modern World. New York, 2017.
- Schulz B. W., Vienne R. D. A Separate Identity: Organizational Identity Among Readers of Zion's. 2014. *Fluttering Wings Press*. № 1.
- Storrs G. Editorial notes. *The Bible Examiner*. 1878. Vol. 22, № 5. P. 167.
- Wendell J. The Present Truth: Or, Meat in Due Season. Edenboro, PA, 1873. URL: <https://ia800306.us.archive.org/32/items/PresentTruthByJonasWendell/1873-presentTruth-or-meat-in-due-season.pdf>
- Woodworth C. J., Fisher G. *The Finished Mystery*. Brooklyn, 1918.
- Zydek F. Charles Taze Russell: Jego życie i czasy. Czwolwiek, Millennium i posłannictwo. Straż, 2016.
- Zygmunt J. F. Jehovah's Witnesses: A Study of Symbolic and Structural Elements in the Development and Institutionalization of a Sectarian Movement : PhD dissertation. Chicago, 1967.

References

- Barbour, N. (1871.) *Evidences for the Coming of the Lord in 1873: or the Midnight Cry*. Publ. by Nelson H. Barbour
- Barbour, N. (1875). Our Faith. *Herald of the Morning*, 3(4), 51–55.
- Barbour, N. H. (1875). Our First Page: The Course of Time. *Herald of the Morning*, 3(1), 15–16.
- Barbour, N. H. (1875). Where are we? *Herald of the Morning*. 1875, 3(1), 2–4.
- Barbour, N. H. (1878). The Campmeetings. *Herald of the Morning*, 7(4), 50.
- Barbour, N. H. (Ed.) (1878). Three Worlds. *Herald of the Morning*, 7(2), 18.
- Church news. (1900, July 18). In *Advent Christian Times* (pp. 89–90).
- Gruss, E. C. (1970). *Apostles of Denial*. Presbyterian and Reformed Publishing Co.
- Jehovah's Witnesses: proclaimers of God's kingdom*. (1993). Watchtower Bible and Tract Society of New York.
- Johnson, P. S. L. (1938). Epiphany studies in the scriptures: T. 9. The parousia messenger. Paul S. L. Johnson.
- Jonsson, C. O. (2004). *The Gentile Times Reconsidered* (4th ed.). Commentary Press.
- Kuryliak, V. V., & Orlovskiy, R. V. (2022). Childhood and youth of Charles Taze Russell – the founder of the Watchtower Society. *Scientific notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Historical Sciences*, 33(4), 196–203 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.31>.
- Orlovskiy, R. (2022). The Photo-Drama of Creation by Charles Tause Russell as a major cinema work of the Watchtower Society. *Humanities science current issues*, 2(58), 14–19 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-2>.
- Orlovskiy, R., & Fylypchuk, S. (2022). A. chronological review of the published works of Charles Taze Russell. *Humanities science current issues*, 57(2), 40–49 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-6>.
- Paton, J. H. (1875). Sermon. *Herald of the Morning*, 3(2), 25–27.
- Penton, M. J. (2015). *Apocalypse Delayed: The Story of Jehovah's Witnesses* (3rd ed.) University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division.
- Redeker, C. F., & Pastor, C. T. (2006). *Russell: Messenger of Millennial Hope, Distinguished Founder of the Bible Students and His Legacy*. Pastoral Bible Institute.
- Remembering 100 years of serving Jehovah. (2014). *Present Truth and Herald of Christ's Epiphany*, 748, 50–57.
- Russell, C. T. (1876). Gentle Times: When do They End? *The Bible Examiner*, 21(1), 27–28.
- Russell, C. T. (1878). The Prospect. *Herald of the Morning*, 7(1), 2.
- Russell, C. T. (1879). Supplement to Zion's Watch Tower. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 1(1), 1–2.
- Russell, C. T. (1881). Cast not away therefore your confidence. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 2(8), 3–5.
- Russell, C. T. (1890). Harvest Gathering and Siftings. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 11(6), 3–7.
- Russell, C. T. (1894). Harvest Siftings. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence (Extra Edition)*, 15(8), 89–119.

25. Russell, C. T. (1906). All the Way My Savior Leads Me. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 27(14), 213–224.
26. Russell, C. T. (1979). *Pastor Russell's Convention Discourses – 1906–1916*. Chicago Bible Students Publishing.
27. Ryrie, A. (2017). *Protestants: The Faith That Made the Modern World*. Viking.
28. Schulz, B. W., & Vienne, R. D. (2014). A Separate Identity: Organizational Identity Among Readers of Zion's. *Fluttering Wings Press*, 1.
29. Storrs, G. (1878). Editorial notes. *The Bible Examiner*, 22(5), 167.
30. The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom: Part 1 – Early Voices (1870–1878). (1955). *Herald of the Morning*, 76(1), 4–8.

31. Wendell, J. (1873). *The Present Truth: Or, Meat in Due Season*. Edenboro, PA. <https://ia800306.us.archive.org/32/items/PresentTruthByJonasWendell/1873-presentTruth-or-meat-in-due-season.pdf>
32. Woodworth, C. J., & Fisher, G. (1918). *The Finished Mystery*. International Bible Students Association.
33. Zydek, F. (2016). *Charles Taze Russell: Jego życie i czasy. Człowiek, Millennium i posłannictwo*. Straż.
34. Zygmunt, J. F. (1967). *Jehovah's Witnesses: A Study of Symbolic and Structural Elements in the Development and Institutionalization of a Sectarian Movement* [Unpublished PhD dissertation]. Chicago.

Надійшла до редколегії 23.09.23

Yevhen Kharkovshchenko, DSc (Philos.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-8241-1625
e-mail: sacerdos@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Roman Orlovskiy, PhD Student
ORCID ID: 0000-0002-6924-3866
e-mail: orv1979@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FIRST STEPS OF THE PREACHING ACTIVITY OF CHARLES TAZE RUSSELL

This study is aimed at outlining the context of the first preaching company of Charles Taze Russell, the founder of the Watch Tower Society, and the religious movement International Bible Students, which today is called the religious organization of Jehovah's Witnesses. As a result of the study, it was found that in the first half of 1870, Charles Russell and a group of like-minded people, through Bible studies, came to certain conclusions that became the basis of their doctrinal system. During this same period, independent Adventist minister Nelson Barbour and his followers were identified as rethinking the idea of Christ's second coming after their disappointment in 1874. They found the theological basis for a new view that Christ's return had actually occurred, but in an invisible manner.

It has been established that the common belief in the invisible manner of Christ's return became the reason for the acquaintance of Charles Russell and Nelson Barbour in 1876. This encounter made Charles Russell open to the importance of studying the prophetic periods of the book of Daniel. It was found that the basis of the interpretation of the prophetic scheme, which he got acquainted with and accepted, was the edited scheme, which was professed by the participants of the movement of William Miller in the 1830s–1844.

It is revealed that the new convictions, the realization that the time for the fulfillment of events before the arrival of the Millennial Kingdom has come, prompted Charles Russell to take active action in preaching, for the accomplishment of which he spent his time and money. As a result of the religious activities of Charles Russell and his employees, a significant number of US states were covered by preaching. Because the religious leaders of the day did not agree with the idea of the invisible return of Christ in 1874, Charles Russell's preaching work faced great resistance. At the same time, some noted his positive personal qualities: confidence and courage in public sermons.

Keywords: Charles Taze Russell, Jehovah's Witnesses, Adventists, prophetic periods, Nelson Barbour.